

VERSLAG

Vergadering:	Commissie Borging Energieakkoord, nr. 6
Datum en tijd:	10 februari 2015, aanvang 14.00 uur
Plaats:	SER-gebouw, Den Haag
Aanwezig:	Nijpels (voorzitter), Bokhoven, Bos, Boot (PBL), Brandligt, De Bruijn, Van Dril (ECN), Droste, Van Dijke (gast: Stroomversnelling koop en huur), Van Engelen, Van de Gaag, Van Genugten, Gerrits, Goudoefer, De Jong, Klomp, Lazeroms, Menting, Merkx, Oortwijn, Ouwehand, Rats, Ravesloot, Roest Ruygrok, Van Slobbe (gast: visie CCS), Slotema, Van der Spek, Thijssen, Warners, Wijdoogen, Wijfker, Zeestraten
Secretariaat:	De Haan, Wetering, Van der Wijst, mevrouw Rietbroek-Gerits (notuliste)

1. Openingen en mededelingen

De *voorzitter* opent de vergadering met een woord van welkom. In het bijzonder heet hij de Domeincoördinatoren welkom die eveneens voor deze vergadering zijn uitgenodigd.

- *Verslag van de 5^e vergadering, gehouden op 8 december 2014*

De *voorzitter* concludeert dat over dit verslag geen opmerkingen worden gemaakt. De tekst wordt ongewijzigd vastgesteld.

Vorige week vond de Werkconferentie "De praktijk van het Energieakkoord" in de regio plaats. Gesproken is over een groot aantal initiatieven, die soms al liepen voordat het Energieakkoord tot stand kwam. In deze voortreffelijke bijeenkomst waren meer dan 200 deelnemers aanwezig.

De heer *Bokhoven* (Duurzame Energie Koepel) vond dit een hele positieve bijeenkomst. Sprake was van veel enthousiasme en er zijn veel regionale initiatieven gepresenteerd. De discussies gingen soms goed in de diepte. Zelf was spreker betrokken bij het warmtedeel. Hij vindt het goed om deze belangrijke onderwerpen een slag dieper te trekken. Er is veel interesse om regionaal aan de gang te gang.

De *voorzitter* constateert dat het een ongekend optimistische bijeenkomst was waarin niet zozeer werd gesproken over achterstanden of bijvoorbeeld tegenvallende cijfers. Er werden allerlei ideeën aangedragen.

Vervolgens merkt hij op dat een Publieksbrochure Energieakkoord is uitgekomen. Deze is ook beschikbaar in de Engelse taal. Belangstellenden kunnen deze brochure bij het secretariaat bestellen.

Spreker deelt verder mede dat de minister kort voor de Kerstdagen een brief aan de Tweede Kamer heeft gestuurd over het kabinetsstandpunt rond biomassa. Hierna is onder andere over dit onderwerp een debat gevoerd in de Tweede Kamer. Er is een motie van de PvdA aangenomen waarin aan de minister is gevraagd of nog een keer rond de tafel kan worden gezeten. Deze motie is aangenomen. De minister heeft schriftelijk aan spreker gevraagd of hij partijen bij elkaar wil halen om te bezien of een oplossing kan worden bedacht. Inmiddels zijn deze gesprekken aan de gang. Voor 1 maart moet duidelijk zijn of deze gesprekken leiden tot overeenstemming.

Spreker zegt dat als de energiebedrijven en de milieubeweging er samen uitkomen de minister de overeenstemming ongeclausuleerd zal overnemen in de SDE-regeling. Indien er niet kan worden uitgekomen volgt het kabinet een eigen weg.

Vanuit de vergadering wordt opgemerkt dat als het niet lukt om te komen tot overeenstemming tussen de NGO's en de energiebedrijven over de afspraken over de bijstook van biomassa, en niet voor 1 maart met een advies wordt gekomen, er nog een High level-overleg komt.

De *voorzitter* veronderstelt dat het de komende jaren nog wel eens zal voorkomen dat partijen het niet geheel met elkaar eens zijn over afspraken die zijn gemaakt. Als het gaat om afspraken tussen partijen hier dan zal worden getracht dit op te lossen. De dimensie wordt bijzonder als het bijvoorbeeld gaat om afspraken die al zijn gemaakt of om taken die het kabinet moet doen en waarover het kabinet of bewindslieden verantwoording moeten afleggen aan de Tweede Kamer. In verband hiermee wijst spreker op discussie over het politieke primaat. Nagedacht wordt over de vraag hoe in dit soort situaties moet worden geopereerd. Spreker zegt dat als hiervoor een oplossing is bedacht de commissie hierover zal worden bericht. Hij wijst in verband hiermee ook op een ander type discussie, namelijk de juridische binding van het Energieakkoord. Partijen verschillen van mening over de vraag of er wel of niet een juridische binding is. Ter illustratie verwijst spreker onder andere naar het Sociaal Akkoord dat niet juridisch bindend is.

Tot slot wijst spreker op de vraag of partijen het Energieakkoord kunnen verlaten of dat zij eruit gezet kunnen worden. Vastgesteld is dat als partijen dit wensen zij eruit kunnen stappen maar dat het niet mogelijk is dat partijen tegen hun zin hieruit worden verwijderd.

Voortgangsrapportage in 2015

Hierover is gesproken in een High level-overleg met enige andere deskundigen. Aanvankelijk leek het een goede gedachte om in juni te rapporteren, zodat het kabinet eventueel nog iets zou kunnen meenemen in de Miljoenennota. Verondersteld wordt echter dat niet werkt en dat het kan leiden tot verwarring als de Borgingscommissie dan uitkomt met de voortgangsrapportage over het eerste halfjaar, in september de Begroting uitkomt met een hoofdstuk van EZ en vervolgens op 1 oktober de NEV Voortgangsrapportage in 2015. Spreker denkt dat zelfs Kamerleden niet altijd de samenhang goed voor ogen zullen hebben. Nagedacht is over hoe dit beter kan worden aangepakt. Uiteindelijk is geconcludeerd dat de voortgangsrapportage een antwoord zou moeten zijn op de eigen voortgang van de commissie, wat hierover door de NEV rond 1 oktober wordt gezegd en wat eventueel in de Begroting van EZ staat. De voortgangsrapportage is nu gepland ongeveer een maand na het verschijnen van de NEV (rond 1 november). Dit heeft als voordeel dat de Kamer dan een goed gestructureerd debat kan voeren over de drie stukken gezamenlijk. Deze hebben een nauwe samenhang en het is beter als hierover in deze samenhang kan worden gesproken. Afhankelijk van de agenda van de Kamer, zou dan in de loop van november als de begrotingsbehandeling van EZ plaatsvindt een apart debat gewijd kunnen worden aan alles rond het energiebeleid. Spreker merkt op dat dan een goed antwoord kan worden gegeven op alles wat de NEV aan het adres van de Borgingscommissie richt. Wel betekent dit dat in oktober buitengewoon hard zal moeten worden gewerkt. In die maand zal een reactie op de NEV moeten worden gegeven. De NEV is dan nog onofficieel en spreker wijst erop dat dan nog niet ruimschoots stukken kunnen worden uitgedeeld. Wel kan veel worden voorbereid. In de maand november zal dan een aantal bijeenkomsten moeten plaatsvinden om er zorg voor te dragen dat een goed antwoord wordt gegeven op wat de NEV zegt.

Spreker concludeert dat met dit punt wordt ingestemd.

Factchecker

Deze week staat de eerste Factchecker op de website. Vastgesteld is dat er de afgelopen maanden dikwijls veel onzin is beweerd over het Energieakkoord c.q. het energievraagstuk in z'n algemeenheid. Een aantal deskundigen tracht hierop op hun blog reacties te geven. Het lijkt goed om, als er ergens bepaalde beweringen worden gedaan over het Energieakkoord of het energiebeleid, dit door een aantal deskundigen te laten beoordelen. Deze reacties kunnen, ook als antwoord op vragen die kunnen worden gesteld, op de website onder het kopje 'Factchecker' worden gepubliceerd. De *voorzitter* maakt een vergelijking met een rubriek in een krant: "Vijf vragen over een onderwerp". De redacteur probeert dan zijn politieke bril af te zetten en in objectieve zin het onderwerp te schetsen. De bedoeling is dit ook te doen op energieterrein en met een aantal instituten, onder andere de planbureaus, zijn hierover afspraken gemaakt. Spreker benadrukt dat niet de polemiek wordt aangegaan maar dat slechts de meningen van een aantal deskundigen (dus niet de mening van de Borgingscommissie, de staf of de voorzitter) over een bepaald issue worden weergegeven.

De heer *Rats*, domeincoördinator *Bouw*, deelt mede dat er een nieuwe Energieprestatieverzekering in de markt is gekomen van BouwGarant. Ook wordt gewerkt aan andere prestatieverzekeringen.

De *voorzitter* constateert dat dit een interessant product is, mede in verband met discussies over de vraag waarom burgers geen gebruik maken van het Fonds van minister Blok. Gezegd wordt wel dat burgers zekerheid willen hebben dat als ze iets aanschaffen dit ook deugt. In feite moet de Energieprestatiegarantie dit antwoord geven. Het zou mooi zijn als er meerdere op de markt komen, mensen een keuze hebben en ook zekerheid dat waarvoor wordt betaald daadwerkelijk het resultaat oplevert dat ervan wordt verwacht.

De heer *Van Engelen* (Uneto-VNI) wijst eveneens op de Energieprestatiegarantie. Uneto-VNI is samen met Bouwend Nederland en FME bezig om hiervoor oplossingen aan te dragen. Er wordt nog een beetje geworsteld met de striktheid van de opdracht. Zoals het nu bijvoorbeeld door BouwGarant is uitgevoerd, is dit een aardig product maar dit is niet zoals spreker het heeft begrepen in de striktheid van de garantie op de functie van de installatie. Hij doelt hierbij dus niet op de kwaliteit van de techniek maar met name op de functie, en het garanderen dat daadwerkelijk de energiebesparing wordt gehaald. Dit is mede een reden is geweest voor de uitloop die de afgelopen tijd is opgetreden. Hieraan wordt hard gewerkt en zo spoedig mogelijk zal worden gekomen met een beeld dat hieraan zou kunnen voldoen.

2. Uitvoeringsagenda 2015

De *voorzitter* constateert dat in de vorige vergadering geen overeenstemming kon worden bereikt over de Uitvoeringsagenda. Niet zozeer omdat partijen het niet met elkaar eens waren, maar spreker merkt op dat er nog zoveel werk moest worden gedaan door met name de domeincoördinatoren dat het verstandig werd gevonden dit proces nog een maand op te houden en eenieder in de gelegenheid te stellen nader naar de Uitvoeringsagenda 2015 te kijken. Dit heeft er inmiddels toe geleid dat alle domeincoördinatoren input hebben geleverd. Vanuit het secretariaat is er uitvoerig overleg met hen geweest om te bezien of wat is opgeschreven ook klopt. Eveneens is over de Uitvoeringsagenda een aantal keren overleg geweest in de High Level-groep, de vier founding fathers van het Energieakkoord. Dit heeft geleid tot het thans voorliggende stuk.

In antwoord op een vraag over de samenstelling van de High Level-groep zegt spreker dat deze bestaat uit vertegenwoordigers van werknemers, werkgevers, het kabinet en de milieu- en natuurbeweging. Deze groep komt één keer per drie weken bijeen om de voortgang van het Energieakkoord te bespreken, of soms ook om over problemen te spreken en te trachten deze op te lossen.

Alles is erop gericht ervoor te zorgen dat alle acties die in het Energieakkoord zijn vermeld vòòr 1 mei zodanig zijn voorbereid, uitgevoerd of in gang zijn gezet dat deze doorrekenbaar zijn voor de NEV. Spreker benadrukt dat de datum 1 mei cruciaal is. De bedoeling is dat de NEV 2015 een reëel beeld kan geven waarin alles is meegenomen. Spreker merkt op dat dit geen gemakkelijke opgave is en dat dit betekent dat de komende maanden door iedereen alles op alles moet worden gezet om ervoor te zorgen dat dit wordt uitgevoerd.

Met dank aan de Planbureaus is een bijzondere sessie ingebouwd, waarbij de Planbureaus aan de domeincoördinatoren duidelijk zullen maken op welke manier het moet worden opgeschreven opdat het kan worden meegerekend.

Besloten is de op 24 maart geplande vergadering van de Borgingscommissie te gebruiken voor een bijeenkomst met de domeincoördinatoren, de trekkers van de belangrijkste acties, om met elkaar alles door te exerceren.

Spreker wijst erop dat de Uitvoeringsagenda niet uitputtend is, om het stuk 'behapbaar' te maken. Hierin staan de belangrijkste acties vermeld, niet alle acties. Hij wijst op acties waarop druk moet worden uitgeoefend, die lopen en die niet apart zijn vermeld in de Uitvoeringsagenda. De Uitvoeringsagenda is dus niet allesomvattend; er is nog veel meer bezig.

Vervolgens merkt spreker op dat het de bedoeling is dat deze tekst na afloop van deze vergadering wordt gefinaliseerd. Volgens de procedure van de Voortgangagenda wordt dit stuk dan aan de voorzitter van de SER gestuurd, die dit per omgaande aan de minister doorstuurt. De minister stuurt dit dan met een brief door aan de Tweede Kamer.

Tot slot concludeert spreker dat er over de procedure geen vragen worden gesteld, waarna hij de Uitvoeringsagenda 2015 inhoudelijk aan de orde stelt.

De heer *Gerrits* (VNCI) wijst op een structureel verbeterpakket voor CO₂-emissiehandel. Waar het gaat over het totale pakket dat in z'n geheel zou worden gepromoot, heeft Nederland gesteld dat gegaan wordt voor vervroegde invoering van MSR en dat daarnaast de cabon leake-zaken worden opgepakt. Volgens spreker wordt dit nu op een praktische manier vorm gegeven. Al langer ligt op tafel dat de NGO's als het gaat over het promoten van een structureel verbeterpakket in Europa hebben aangegeven dat zij dit niet kunnen of willen doen. Hierover is enige keren gesproken in de Commissie van Wijzen. Spreker vraagt zich af wat hierover is afgesproken.

De heer *Van Dril* (ECN) constateert dat op *pagina 4* bij 'Agrosectoren' staat dat ECN en PBL in de NEV 2015 de methodiek voor de agrosector vergelijkbaar maken met andere domeinen. Hierop zou hij graag een toelichting krijgen.

De heer *Van de Gaag* (IPO) merkt op dat op *pagina 7* bij 'Overig hernieuwbaar' wordt gesproken over een toedeling van de voorgestelde niet-financiële maatregelen. Spreker wijst erop dat er ook financiële maatregelen zijn afgesproken. Hij vindt het belangrijk om te vermelden dat ook hierover afspraken komen of worden gemaakt.

De heer *Thijssen* (Greenpeace) merkt op dat toen de NEV uitkwam de NGO's hebben aangegeven dat er nogal wat gaten zitten in de afgesproken doelstellingen in de doorrekeningen die de Planbureaus laten zien. De NGO's hadden er geen vertrouwen in dat de doelen zouden worden gehaald. Spreker constateert dat de afgelopen maanden hard is gewerkt aan de Uitvoeringsagenda. Er zijn veel concrete acties afgesproken om

zoveel mogelijk vòòr 1 mei doorrekenbaar te maken. Op dit moment is er meer vertrouwen in dat de doelen wel kunnen worden gehaald, juist omdat de maatregelen duidelijker worden gemaakt. Mocht echter in oktober, bij de NEV 2015, blijken dat er toch nog gaten zijn, dan hoopt spreker dat partijen met elkaar hard aan de slag gaan om ook deze gaten dicht te maken en ervoor te zorgen dat de doelen zoals deze zijn afgesproken worden gehaald.

Greenpeace heeft bij het begin van het Energieakkoord gesteld dat 'het glas half vol is'. Greenpeace is erg blij met het Energieakkoord maar spreker stelt dat het glas half vol moet blijven en niet stiekem, af en toe, een beetje leger moet worden.

De heer *Menting* (Netbeheer Nederland) wil graag op *pagina 10*, in *par.2.5* 'Energietransport- en distributienetwerk' als *punt 3* toevoegen: *Het continueren van de werkzaamheden ten behoeve van de voorbereiding en realisatie van het net op zee door Tennet.*

De heer *Weterings* zegt dat dit kan worden toegevoegd. Spreker wijst erop dat dit punt ook op *pagina 6* is genoemd bij het *eerste punt*, maar dan via de Wet STROOM.

De heer *Rats* (Bouwend Nederland) constateert dat in *par.2.1 Energiebesparing gebouwde omgeving* een pakket maatregelen is vermeld. Spreker merkt op dat veel in samenhang zal moeten worden gedaan, om er daadwerkelijk voor te zorgen dat er energiebesparingen in woningen komen. Voor partijen met elkaar is het een grote uitdaging om het integraal goed in de markt te kunnen wegzetten.

De heer *Weterings* onderschrijft dat dit een belangrijk aandachtspunt is. Om dit te ondersteunen worden afstemmingsoverleggen georganiseerd, naast overleg dat überhaupt buiten het zicht van de Staf van de Borgingscommissie plaatsvindt.

Mevrouw *Bos* (FNV) is tot zover tevreden met de Uitvoeringsagenda. Spreekster wil twee punten extra benadrukken. FNV is in afwachting van de komende NEV, waarin de toets ligt of de werkgelegenheidsdoelen kunnen worden gehaald. Belangrijk is dat waar vooral de werkgelegenheid kansen heeft (Gebouwde omgeving, Energiebesparing, Hernieuwbaar) getracht wordt de komende tijd zo goed mogelijk de vinger achter de werkgelegenheidscijfers te krijgen. Dit ligt niet in de hand van *par.2.9 Werk en scholing* maar vraagt vooral ook actie bij de andere domeinen.

In afwachting van de echte cijfers tracht FNV te komen tot best practices in projecten die nu gaande zijn. Spreekster merkt op dat het van belang is te kunnen laten zien dat het daar echt gaat om werkgelegenheid (behoud of nieuw).

Getracht wordt een digitale brochure samen te stellen maar hiervoor is de input nodig van projecten die een aardig voorbeeld zijn van hoe voorstelbaar is dat het straks werk gaat opleveren. Spreekster benadrukt dat het beter kan waar het gaat om het aanleveren van goede voorbeeldprojecten.

De heer *Lazaroms* (Unie van Waterschappen) zegt dat gewerkt wordt aan de voorbereiding van een verlenging van de Green Deal die al is afgesloten voor de realisatie van energiefabrieken. Dit zijn rioolwaterzuiveringen die energieleverend moeten worden. De bedoeling is dat de Green Deal wordt uitgebreid met de inzet van andere duurzame energiebronnen zoals wind, zonne-energie, waterkracht en restwarmte. Gedacht wordt dat hier goede kansen liggen. Spreker zegt dat zo'n verbrede Green Deal het makkelijker zou maken om deze kansen te verzilveren. Het zou goed zijn als dit in de Uitvoeringsagenda wordt verankerd.

Een andere ontwikkeling is dat nadrukkelijk wordt gestreefd naar energieneutraliteit. Spreker constateert dat in een Kamerdebat in november over duurzame energie D'66 een motie heeft ingediend waarin is gevraagd of de Waterschappen niet zouden kunnen versnellen en op afzienbare termijn energieneutraal zouden kunnen worden. Hoewel dit moeilijk is zegt spreker dat de bestuurders deze handschoen in positieve zin oppakken en willen kijken wanneer de Waterschappen zover zouden kunnen zijn, of echt kan worden versneld. Wel betekent dit dat hiervoor het een en ander nodig is. Door Bureau Berenschot is een juridisch rapport opgesteld in verband met waar tegenaan wordt gelopen. Er is wel veel mogelijk maar een aantal dingen kan niet. Ook dit rapport

zou spreker willen verankeren in de Uitvoeringsagenda, om dit samen met IenM en EZ op te kunnen pakken.

De heer *Weterings* stelt voor dat de heer Lazaroms hiervoor uiterlijk morgen tekstvoorstellen aan het secretariaat toestuurt.

De *voorzitter* bevestigt de opmerking van de heer Lazaroms, dat tijdens de Werkconferentie uitvoerig over dit rapport is gesproken.

De heer *Bokhoven* (DE Koepel) merkt op dat in *par.2.3 op pagina 7* bij 'Overig hernieuwbaar' melding wordt gemaakt van de Warmtevisie. Spreker constateert dat de Warmtevisie nog moet verschijnen. Hij wijst op de datum 1 mei en merkt op dat ernaar wordt gestreefd zoveel mogelijk effecten van de Warmtevisie mee te nemen.

Het belang van de urgentie van Warmte wordt ook door anderen benadrukt. Geconstateerd wordt dat windenergie over 54 PJ gaat terwijl Warmte over 120 PJ gaat en bijna 100 PJ aan restwarmte die op dit moment in de lucht verdwijnt. Hieruit zou goedkoop warmte kunnen worden gehaald. In de ambitie zou spreker dit scherper willen terugvinden en de omvang van de getallen goed onder de aandacht willen brengen.

De *voorzitter* zegt dat met een delegatie van de Borgingscommissie een bezoek aan NUON is gebracht c.q. het warmtebedrijf van de Gemeente Amsterdam. Het is indrukwekkend om te zien wat er hier nog aan potentieel ligt. Amsterdam wil de komende jaren een slag maken, van 60.000 woningen die nu zijn aangesloten naar 240.000 woningen. Dit is een buitengewoon ambitieus project maar spreker merkt op dat soms enige wettelijke maatregelen nodig zijn om dit proces wat makkelijker te maken.

De heer *Brandligt* (Klimaatverbond) constateert dat het onder *par.2.4* gaat over decentrale duurzame energieopwekking en het overleg tussen EZ, e-Decentraal, ODE en DE-Koepel. Omdat de decentrale overheden (gemeenten, provincies en waterschappen) hier ook veel mee te maken hebben, hierbij veel belang hebben en hierin soms ook investeren denkt spreker dat het goed zou zijn als zij in het overleg hierover actief zouden kunnen participeren. Met name stelt hij voor aan de hier genoemde organisaties het Klimaatverbond toe te voegen.

De heer *Van Genugten* doet namens Aedes c.q. de Stroomversnelling het verzoek te worden betrokken bij het overleg over een miljoen huishoudens die moeten overgaan op decentrale duurzame energie. Ook mevrouw *Klomp* (Woonbond) meldt zich hiervoor aan.

Vervolgens zegt de heer *Brandligt* (Klimaatverbond) een aantal paragrafen in de tekst te missen. Hij constateert dat niets wordt gezegd over organisatie. De vraag is hoe ervoor wordt gezorgd dat de activiteiten de benodigde capaciteit krijgen. Eveneens wijst spreker op de financiën daarbij. Ook communicatie is erg belangrijk. Hij stelt dat het succes van het Energieakkoord mede afhankelijk zal zijn van hoe daarover wordt gecommuniceerd en iedereen mee kan worden gekregen. Volgens spreker verdient dit een stevige paragraaf.

De heer *De Haan* verwijst naar het Overleg Lokale Energie onder leiding van de ministeries van Economische Zaken en Financiën. De afgelopen maanden is hard gewerkt aan het werkbaar maken van een aantal zaken rond de Postcoderoos. Spreker registreert de geuite wens om hierin te kunnen deelnemen en stelt voor hierover buiten deze vergadering om te spreken met de organisatoren van dat overleg. Wat betreft communicatie en financiën merkt spreker op dat ervoor is gekozen de Uitvoeringsagenda zoveel mogelijk te richten op de acties die nodig zijn vóór 1 mei, om te komen tot betere scores in de NEV. Spreker stelt dat financiën en communicatiezaken meer horen bij het domein van de Voortgangsrapportage dan in de Uitvoeringsagenda.

Mevrouw *Merkx* (VNG) wijst evenals de heer *Bokhoven* op de Warmtevisie. De belofte was dat deze er voor de Kerstdagen zou zijn, maar de Warmtevisie is er nog steeds niet. Het gaat om een enorm belangrijk thema en spreekster constateert dat het lastig wordt om hierop nu goed met elkaar door te pakken.

Eveneens wijst zij op Maatschappelijk vastgoed in brede zin. Gesproken wordt over de scholen maar spreekster zou ook maatschappelijk en gemeentelijk vastgoed willen toevoegen.

Vervolgens merkt spreekster op dat dit voorjaar wordt bekeken of de Postcoderoosregeling heeft voldaan.

Naar aanleiding van de gemaakte opmerkingen over de Warmtevisie constateert ook de *voorzitter* dat hierop wordt gewacht. Hij vindt het jammer dat de Kamer in een motie heeft gesteld dat deze er voor 1 april moet zijn. Hij denkt dat beter had kunnen worden gesproken over 1 januari of 1 februari.

Volgens de heer *Bokhoven* was de reden voor het indienen van deze motie dat er nu een miljoen woningen op het Warmtenet moeten worden aangesloten. Hiervoor is extra tijd gevraagd.

Over de Postcoderoosregeling merkt de *voorzitter* op dat dit als aandachtspunt is genoemd. Naar aanleiding van de interventie van de heer *Brandligt* over financiering zegt spreker dat de maatregelen zoals deze in het Energieakkoord staan hun eigen manier van financieren hebben. In dit verband worden hierover geen afspraken gemaakt. Per onderwerp wordt dit geregeld, soms is dit de brancheorganisatie, soms het kabinet, soms VNG, soms het IPO of de Waterschappen.

Naar aanleiding van de interventie van de heer *Thijsssen* over wat de commissie te doen staat aan het eind van het jaar merkt spreker op dat als de procedure wordt gevolgd, en in de NEV tekorten worden gesignaleerd, het merkwaardig zou zijn als de Borgingscommissie daarop geen actie zou ondernemen. Op dat moment moet de Borgingscommissie vaststellen waar een dreiging is dat wordt achtergelopen, met alles wat daar dan bij hoort. Spreker constateert dat dit debat voluit in november zal worden gevoerd.

De heer *Weterings* merkt naar aanleiding van de opmerking van mevrouw *Merkx* over maatschappelijk vastgoed op dat de NEV vorig jaar liet zien, maar ook eerder al duidelijk was, wat hiervoor aan PJ's kan worden gehaald. Er zijn twee EPK-pilots gestart, één rond scholen en één rond ziekenhuizen. Spreker wijst in verband hiermee op de paragraaf over energiebesparing gebouwde omgeving. Het is belangrijk dat ook wordt gekeken naar commercieel vastgoed, het verbouwen van kantoren naar energieneutrale woningen. Alles wat hieraan kan worden toegevoegd is zeer welkom. Gemeentelijk vastgoed en versterking daarvan hetzij via lokale initiatieven of een EPK is naar sprekers mening belangrijk om toe te voegen.

Spreker komt terug op de vraag van de heer *Gerrits* over *par.2.6*. Op *pagina 10* is één actie genoemd waar het gaat over versterking van het Europees ETS-systeem. Hij zegt dat op korte termijn drie overleggen plaatsvinden op verschillende niveaus. Volgende week komt de werkgroep die zich bezighoudt met ETS bij elkaar. Op 24 februari is er een afstemmingsoverleg dat vooral informatief is. Voor mensen die niet direct bij de actieve uitvoering van deze actie betrokken zijn is het soms moeilijk om te volgen waar het in Europa heen gaat met ETS sinds de voorstellen van de Europese Commissie in oktober. Begin maart vindt een overleg op hoog niveau plaats tussen de betrokken partijen (overheid, bedrijfsleven en milieuorganisaties) om te bezien hoe en tot waar de gezamenlijkheid gaat in de internationale lobby.

De heer *Thijssen* (Greenpeace) merkt desgevraagd op dat de milieuorganisaties staan voor wat is afgesproken in het Energieakkoord. Belangrijk is dat een aantal dingen wordt verbeterd met ETS. In het Energieakkoord wordt gesproken over een totaalpakket, in goede onderlinge samenhang, waarvoor gezamenlijk kan worden gelobbyd. Spreker constateert dat dit pakket, deze overeenstemming in goede onderlinge samenhang op alle vijf punten, nooit is bereikt. Dan kan dus ook niet

gezamenlijk worden gelobbyd. Het bedrijfsleven en de overheid hebben gezegd wel verder te gaan met hun lobby. De milieuorganisaties hebben gesteld dat dit kan worden gedaan, maar dan niet in naam van de milieuorganisaties omdat zij het niet eens zijn met de positie die op dit moment is afgesproken. Spreker merkt op dat met deze vergaderingen wordt getracht hier verder mee te komen. Hij stelt dat de milieuorganisaties zich aan het Energieakkoord houden. Wanneer dit echter preciezer wordt ingevuld, bijvoorbeeld wat betreft de dynamische allocatie die het bedrijfsleven graag wil en wat niet in het Energieakkoord staat, dan kunnen de milieuorganisaties hierin misschien meegaan, maar dan zou ook een aantal andere zaken in goed overleg overeen moeten worden gekomen. Hier zijn partijen nooit uitgekomen.

De heer *Gerrits* (VNCI) constateert dat er niets is veranderd ten opzichte van vorig jaar en dat partijen van mening verschillen over de vraag of de afspraken in het kader van het Energieakkoord worden nagekomen.

De heer *Bokhoven* (DE Koepel) deelt desgevraagd mede dat in het Energieakkoord sprake is van een pakket niet-financiële maatregelen. In het advies dat vanuit dit onderwerp aan de SER op 18 december is aangeboden, is een onderverdeling gemaakt in drie categorieën:

- De niet-financiële barrières die genoemd zijn in het Energieakkoord.
- Acties die kunnen worden gekoppeld aan de Uitvoeringsagenda van de Warmtevisie. Hierin zitten ook financiële maatregelen. De bedoeling is dat getracht wordt dit voor 1 mei zoveel mogelijk te vertalen naar concrete maatregelen.
- Additionele maatregelen die gewenst en noodzakelijk worden gevonden om het beleid ten aanzien van de beoogde petajoules te realiseren. Dit is een mix van technische, niet-technische, financiële en niet-financiële maatregelen. Spreker zegt dat dit niet in het Energieakkoord is benoemd.

De heer *Bokhoven* (DE Koepel) zegt dat afgesproken is dat door de Planbureaus de laatste categorie wordt meegenomen en doorgerekend. Daarna kan hierover intern met elkaar de discussie worden aangegaan. Dan is niet alleen duidelijk over welke maatregelen het gaat maar ook wat deze aan PJ's opleveren.

De heer *Weterings* wijst desgevraagd op de methodologische vergelijkbaarheid voor de agrosector. In een quickscan eind vorig jaar is gemerkt is dat de definities en begrippen voorgenomen en vaststaand beleid van het LEI anders zijn dan wat de methodiek en definities in de NEV zijn. Spreker denkt dat dit kan worden opgelost door het te laten aansluiten bij de komende NEV en door het benutten van de kennis van het LEI in de NEV. Hij constateert dat dit tot op heden steeds vragen oproept in de zin van hoe dingen moeten worden benoemd. Het is dan ook belangrijk dat de methodologische kwesties op de juiste plek worden opgelost.

Na enige verdere discussie vraagt mevrouw *Wijdoogen* (NS) of ergens kan worden gevonden wanneer maatregelen doorrekenbaar zijn. Is hiervan een exacte definitie?

De *voorzitter* antwoordt dat dit niet het geval is. Dit is een ingewikkeld vraagstuk. Hierover wordt in maart met ECN en het PBL gesproken. Een van de meest ingewikkelde dingen van het Energieakkoord is om de afspraken die zijn gemaakt concreet te vertalen in PJ's. Ter illustratie wijst spreker op de vraag of het verschijnen van een wetsontwerp het moment is waarop mag worden gerekend, het verschijnen van de Nota naar aanleiding van het verslag, de behandeling in de Tweede Kamer of de behandeling in de Eerste Kamer. De maatregelen zijn bedoeld om effecten te bereiken. De Planbureaus bekijken wanneer zo'n effect mag worden berekend.

De heer *Weterings* zegt dat voor een aantal domeinen gesprekken worden georganiseerd waarbij vertegenwoordigers van ECN en PBL aanwezig zijn. Waar de vertaalslag lastig is zal hieraan veel aandacht worden besteed.

De heer van der Spek, domeincoördinator Stimulering commercialisering voor groei en export, merkt op dat gesproken wordt over het 'Energieakkoord voor duurzame groei'. Spreker is het eens met mevrouw Bos dat het ook gaat om werkgelegenheid en economische activiteiten. In de ambitie zoals deze nu in de Uitvoeringsagenda staat, wordt niet gesproken over verdubbeling van de export. Hij pleit ervoor dit expliciet op te nemen.

De *voorzitter* vindt dit een goede suggestie. Spreker wijst op een dubbele doelstelling: verviervoudiging in 2020 en in de Top-tien in 2030.

Spreker concludeert dat de vergadering hem machtigt dit stuk verder vast te stellen. Hij hoopt dit eind van de week aan de Tweede Kamer toe te sturen.

3. Uit de praktijk, pitches

- *Stroomversnelling koop en huur (presentatie door de heer Leen van Dijke)*

De heer *Van Dijke* zegt dat zich rondom de Stroomversnelling een aantal aspecten voordoet waarvan hij de commissie graag deelgenoot maakt.

Deze maand wordt de overstap gemaakt naar de Brede Stroomversnelling. Het eerste initiatief van de Stroomversnelling bleek ontoereikend om het enthousiasme dat in de markt is ontstaan te faciliteren. In juni 2013 is van start gegaan (6 corporaties en 4 bouwers) om 111.000 woningen in een hele korte tijd naar 'nul op de meter' te brengen. Aanvankelijk stonden de markt, de samenleving, gemeenten en corporaties, hier redelijk sceptisch tegenover. Later is dit snel gekanteld in de richting van 'We geloven dat ze het ook doen' en vervolgens in 'Wow, wat een initiatief, daar willen we graag bij horen'. Toen veel partijen aangaven hier bij te willen horen, ontstond een probleem voor de Stroomversnelling. De partijen binnen de Stroomversnelling hadden een contract gesloten waarin zij afspraken dat de 4 deelnemende bouwers 11.000 woningen mochten realiseren terwijl de daarna volgende 100.000 woningen voor de markt beschikbaar zouden komen.

Spreker merkt op dat als er op dit moment partijen zouden aanhaken, dit zou betekenen dat zij vooruitgrijpen op de eerder genoemde 100.000 woningen of worden betrokken bij de 11.000 woningen. Dit zou inbreken op het contract dat de 6 corporaties en 4 bouwers met elkaar hebben gesloten.

Er wilden partijen meedoen die A-typisch waren voor het initiatief dat men wilde voltrekken. Tegelijkertijd waren deze wel relevant voor het succes van de Stroomversnelling. Spreker merkt op dat bijvoorbeeld de netwerkbedrijven graag met de Stroomversnelling wilden meedoen maar geen partij waren bij de bouwopgaven die de 4 bouwers hadden gecontracteerd. Ook basisindustrieën wilden graag meedoen, om na te denken over wat er uit de Naftakrakers moest komen teneinde te kunnen maken wat we aan het einde van het productieproces aan materialisatie willen hebben. Ook dit zijn geen partijen die zouden kunnen participeren in de contracten die waren gesloten.

Al snel is geconstateerd dat toegegaan moest worden naar een verbreding van de Stroomversnelling. Hiervan wordt onder andere lid het initiatief Stroomversnelling huur, evenals de netwerkbedrijven, nieuwe corporaties en nieuwe bouwbedrijven. Dit betekent dat, opgejaagd door de markt, door het enthousiasme dat is losgewoeld in de samenleving veel sneller toegekomen wordt aan de verbreding. Deze was eerst voorzien voor eind 2017 begin 2018.

De Brede Stroomversnelling gaat over huur. Er gaan meer corporaties meedoen met het initiatief van de aanvankelijk beginnende 6 corporaties. Ook gaat de Brede Stroomversnelling over koop. Dit betekent dat aan gemeenten die getekend hebben bij de Deal Stroomversnelling koop de gelegenheid wordt geboden ook bij dit initiatief betrokken te raken.

Spreker zegt dat in de loop van dit jaar ook nieuwbouw woningen worden gevat onder de paraplu 'Brede Stroomversnelling'.

Gewezen is op het belang van maatschappelijk vastgoed. Spreker is ervan overtuigd dat een Stroomversnellingsaanpak heel goed kan worden gebruikt bij maatschappelijk vastgoed zoals scholen. Op die wijze kan ook snel een versnelling worden georganiseerd bij het aanpakken van het maatschappelijk vastgoed. Met het initiatief van de Stroomversnelling wordt de energierekening netto contant gemaakt als investeringsbedrag. Hierdoor komen hele nieuwe investeringsbedragen beschikbaar.

Spreker wijst vervolgens op enige resultaten van de Stroomversnelling die tot nu toe niet zoveel aandacht hebben gehad maar wel erg belangrijk zijn voor de Stroomversnelling.

In september 2014 is begonnen met een Task Force Vergunningen. Spreker merkt op dat als men een Stroomversnellingswoning wil realiseren tal van vergunningen moeten worden aangevraagd: een vergunning voor vogel en habitat, voor de flora en fauna, de omgevingswet, een welstandsvergunning, een bouwbesluit en een bouwvergunning. Er moet een hele set aan vergunningen worden aangevraagd. Dit leidt ertoe dat terecht gekomen wordt in een proces dat zeer onvoorspelbaar is, niet alleen qua kosten maar ook qua tijd.

Kijkend naar het karakter van de Stroomversnelling, een geïndustrialiseerd proces, merkt spreker op dat obstructie in het proces dodelijk is voor de realisatie van de Stroomversnellingsopgave. Om deze reden is een Task Force Vergunningen gestart waarbij het oogmerk is dat als er 'Stroomversnelling' op staat, het goed is en per omgaand een vergunning wordt gegeven.

Spreker merkt over de Task Force Stroomversnelling op dat dit een ingewikkelde operatie was. Vorige week is de tekst vastgesteld die zal worden overhandigd aan minister Blok en een aantal wethouders van gemeenten.

Een Stroomversnellingswoning is standaard uitgerust met bijvoorbeeld voorzieningen voor gierzwaluwen, huismussen en vleermuizen. Spreker merkt op dat Stroomversnellingsbouwers gevrijwaard zijn van de plicht om een flora- en faunawetvergunning aan te vragen.

Met betrekking tot een belangrijk ander aspect dat de Stroomversnelling in de weg zit wijst spreker op de Stroomversnelling koop. Als mensen een 'nul op de meter'-woning willen hebben dan moeten ze dit kunnen financieren. In het huurdomein kan de woningcorporatie WSW-geborgd geld bekomen om de renovatie te financieren maar een particulier moet een financieel product hebben om dit te kunnen financieren. Spreker merkt op dat niet alle Nederlanders een spaarpot hebben ter grootte van ongeveer 45.000 euro om dit te kunnen financieren. Om deze reden hebben de banken meegetekend met de Stroomversnelling koop. Er zijn echter nog bijna geen financiële producten verstrekt die het een particulier mogelijk maken om een 'nul op de meter'-woning te bekomen. Daarom is er een Task Force-financiering begonnen waarin een aantal banken meedoet, evenals de AFM. Ook het Nibud schuift aan, om na te gaan of wanneer aan een particulier een hypothecair product wordt verschaft waarmee hij in staat wordt gesteld een 'nul op de meter'-woning te bekomen, door middel van de financiering geen grote rampen in Nederland worden aangericht.

Binnen een aantal maanden wordt gekomen met een rapportage over de eerste honderden prototypen financiële producten die banken kunnen gaan verstrekken. Zij zullen per aanvraag die moet worden behandeld een explain moeten schrijven. Dit moet ertoe leiden dat alle explains die zijn geschreven tegen het licht kunnen worden gehouden met betrekking tot de vraag wat moet worden uitgelegd als tot verstrekking van zo'n financieel product op basis van een netto contant gemaakte energierekening wordt gekomen. Hiermee moet de basis worden gelegd onder een general explain, zodat banken een gangbaar universeel financieel product in de markt kunnen zetten en mensen die de afgelopen jaren ordentelijk hun energierekening hebben betaald gemakkelijk bij een bancaire product kunnen komen waarmee zij in staat worden gesteld een 'nul op de meter'-woning te kunnen bekomen.

Al met al, kan worden gezien dat de Stroomversnelling conditionerend in de markt bezig is. Getracht wordt alle obstakels c.q. belemmeringen te slechten die tegen worden gekomen om een snelle voortgang van de Stroomversnelling, een snelle uitrol van de 'nul op de meter'-woningen te kunnen faciliteren. Spreker constateert dat om deze reden de Verbreding van de stroomversnelling moet worden toegejuicht omdat daarmee de kracht, de doorzettingsmacht, van een beweging als de Stroomversnelling alleen maar groter, sterker en robuuster wordt waardoor condities worden geschapen waarmee snel tot de resultaten kan worden gekomen die met de Stroomversnelling zijn beoogd.

De *voorzitter* merkt op dat er tijdens de Kerstdagen een wetsontwerp in consultatie was. Spreker vraagt wat dit precies inhoudt en welke rol dit gaat spelen.

De heer *Van Dijke* zegt dat dit wetsvoorstel thans bij de Raad van State ligt. Wellicht kan dit binnen een paar weken, als hierover in de Ministerraad is gesproken, naar de Tweede Kamer. Spreker hoopt dat de Tweede Kamer bereid is om het Stroomversnellings tempo daadwerkelijk de komende maanden in acht te nemen zodat de wet op 1 juli 2015 inwerking kan treden. Hij merkt op dat als dit niet gebeurt dit een ernstige handicap voor de Stroomversnelling wordt. Dit is een *conditio sine qua non*. Spreker wijst op de gewoonte bij de Stroomversnelling om als dingen in de weg zitten om tot een snelle voortgang te kunnen komen, deze op te ruimen. Een punt is dat als een woningbouwvereniging een 'nul op de meter' renovatie toepast wel de kosten mogen worden gemaakt maar niet de daarbij behorende voordelen kunnen worden geïnd omdat een lage of nul-energierekening niet voor de corporatie is maar voor de bewoner. Om die reden stranden financieringsinitiatieven van corporaties altijd. Spreker merkt op dat als een corporatie een label-B renovatie moet betalen dit een out-of-pocket-financiering is, dus een financiering die moeilijk tot stand kan komen vanwege het feit dat corporaties meestal niet in staat zijn om een out-of-pocket-financiering van deze omvang te doen.

De vraag is opgekomen of als de netto contant gemaakte energierekening van de bewoner een aparte kasstroom zou kunnen worden van de corporaties, de corporaties dan niet meer in staat zouden zijn om deze renovaties te doen. Dit is aannemelijk en spreker merkt op dat om die reden de wet is gewijzigd zodat een corporatie niet alleen huur en servicekosten mag vragen maar ook een energieprestatievergoeding die niet hoger is dan de oorspronkelijke energierekening van de bewoner. Hierdoor ontstaat er voor de corporatie een nieuwe kasstroom van waaruit hij de renovatie naar 'nul op de meter' kan financieren. Dit leidt ertoe dat de bewoner een comfortabelere woning krijgt zonder dat zijn totale woonlasten toenemen. Spreker zegt dat de woonlast voor de betreffende woning niet alleen ten minste gelijk is maar ook stabiel is omdat het prijsindexcijfer minder stijgt dan de energie-index. Het wetsvoorstel voorziet in een grote behoefte van de Stroomversnelling omdat dit financiering van de 'nul op de meter'-proposities mogelijk maakt. Er zijn wel randvoorwaarden aangegeven. Dit betekent dat de wet ruimte schept voor nul op de meter-renovaties maar niet voor boeven in de markt die een product maken waarvan wordt gesuggereerd dat het 'nul op de meter' is maar wat dit niet is. Er wordt een maximale warmtevraag gevorderd, wat betekent dat extreme isolatie moet worden toegepast. Ook wordt een garantie op het prestatieniveau van de propositie gevorderd. Kortom: er worden eisen gesteld die de belangen van de huurder robuust garanderen en de risico's voor de corporaties minimaliseren.

De *voorzitter* vraagt of alle institutionele belemmeringen die denkbaar zijn rond Stroomversnelling huur en koop nu worden opgelost, of dat er nog zaken blijven liggen.

De heer *Van Dijke* antwoordt dat er zeker nog dingen zijn die een belemmering kunnen zijn voor de deelnemers binnen de Stroomversnelling. Op dit moment geldt er bijvoorbeeld voor de netwerkbedrijven een aansluitplicht voor gas. Als 'nul op de meter'-woningen worden toegepast dan betekent dit dat de gasmeter eruit wordt gehaald. Wanneer er dan wellicht in de betreffende wijk toch bijvoorbeeld vijf bewoners gas willen behouden, is de vraag wat moet worden gedaan. Spreker merkt op dat er rondom

het onderliggende netwerk nog veel vragen zijn waarover moet worden nagedacht, en waarvan in belangrijke mate ook het maatschappelijke succes van de Stroomversnelling afhangt. Wanneer bijvoorbeeld 6 mln euro moet worden geïnvesteerd in een gasnet om dit te revitaliseren terwijl bekend is dat in de wijk een Stroomversnellingsinitiatief vorm krijgt, is de vraag of het verstandig is om miljoenen te investeren in een onderliggend netwerk terwijl hiervan geen gebruik kan worden gemaakt.

Veel vragen moeten nog worden opgelost die samenhangen met de Stroomversnelling. Deze zijn niet allemaal financieel van aard. Spreker zegt dat gemakkelijk kan worden bijgedragen aan het succes van de Stroomversnelling. Kijkend naar de VNG merkt hij op dat de brochure van de Task Force Vergunningen moet worden gedistribueerd onder de wethouders van de gemeenten. Hij merkt op dat wellicht als maatschappelijk verantwoorde partij kan worden bijgedragen aan het succes van de Stroomversnelling door medewerking te verlenen aan het verspreiden hiervan.

Mevrouw *Merckx* (VNG) zegt dat niet aan 400 wethouders en ambtenaren een boekje kan worden gestuurd. Zij heeft vernomen dat dit wellicht wel kan worden gedaan door het Klimaatverbond.

De *voorzitter* verbaast zich erover dat dit niet door de VNG kan worden gedaan.

De heer *Van Dijke* constateert dat de bureaucratie soms belemmerend werkt om snelle voortgang te verkrijgen. Dit zit ook op het domein van banken, de AFM etc. die meer zekerheden nodig hebben dan bij de Stroomversnelling gebruikelijk is om te kunnen prototypen. Dit is jammer. De Stroomversnelling zou wellicht sneller kunnen gaan als iedereen zou beseffen dat het handig is om mee te werken, ook al heeft men niet de laatste zekerheid verkregen.

De *voorzitter* benadrukt dat de Borgingscommissie beschikbaar is om waar dit nodig is partijen bij elkaar te roepen.

De heer *Van Dijke* zal hierop vrijmoedig een beroep doen.

Vanuit de vergadering wordt opgemerkt dat enige partijen in het Energieakkoord zich een aantal jaren geleden hard hebben gemaakt voor het Nationaal Fonds Energiebesparing. Later is dit initiatief overgenomen door minister Blok en er is een fonds (Ikinvesteerslim.nl) gekomen. Gesteld kan worden dat dit een vrij duur krediet is. Eveneens wordt opgemerkt dat het Franse kabinet een Energieplan 2030 heeft gepresenteerd. Eén van de elementen hierin is een energierenovatielening tegen nul procent.

De heer *Van Dijke* wijst eveneens op het Nationaal Energiebesparingsfonds. Spreker is voorzitter van het Strategisch Comité dat Frans Wekers c.s. het bestuur van het NEF in de gaten moet houden, of zij de juiste dingen doen. Een aantal maanden geleden heeft hij erop gewezen dat het weinig succesvol zijn van het NEF misschien te maken heeft met het feit dat er ongeveer twee jaar geleden spelregels voor het verstrekken van een lening zijn bedacht. De ontwikkelingen gaan erg snel en er worden thans dingen aangeboden die vroeger logisch leken maar waarvan nu kan worden gezegd dat deze op z'n minst niet erg efficiënt zijn, zoals bijvoorbeeld het leggen van zonnepanelen op niet-geïsoleerde daken. Het NEF financiert dit echter wel.

De vraag kan worden gesteld of het mogelijk is om bijvoorbeeld de 'nul op de meter' propositie te financieren vanuit het NEF in combinatie met banken. Deze optie wordt bekeken. Spreker zegt dat serieus wordt bekeken hoe de condities die verbonden zijn aan de NEF-financiering kunnen worden verbonden aan de moderne tijd.

Terugkomend op de opmerking over het Franse kabinet, merkt spreker op dat er vanuit UK en Frankrijk hoge delegaties bij de Stroomversnelling op bezoek zijn geweest. Zij hebben buitengewoon grote interesse getoond in de wijze waarop het hier wordt opgepakt. Spreker is er niet verbaasd over dat in Frankrijk initiatieven worden gefinancierd tegen betere condities dan men in Nederland gewend is.

De *voorzitter* raadt eenieder aan om het plan van de Franse minister van Milieu, Duurzame ontwikkeling en Energie, Ségolène Royal, te lezen. Volgens spreker is dit een van de versprekende plannen in Europa als het gaat over het energiebeleid.

Vervolgens dankt spreker de heer Van Dijke voor de door hem gegeven presentatie.

- **CCS Visie (presentatie door Paul van Slobbe)**

Deze presentatie is als bijlage bij dit verslag gevoegd.

Desgevraagd zegt de heer *Van Slobbe* dat de minister een integrale visie wil hebben over hoe de klimaatdoelen kunnen worden gehaald. De gedachte is dat als het alleen naar de Kamer wordt gestuurd een discussie ontstaat die puur gefocust is op CCS. De minister ziet het liever breder, het wordt een onderdeel van het Energierapport.

De heer *Thijssen* (Greenpeace) merkt naar aanleiding van de opmerking dat het onderdeel wordt van het Energierapport op dat er ook veel scenario's zijn die laten zien dat CCS niet nodig is omdat in 2030 of 2040 sprake kan zijn van een volledig duurzame energievoorziening en fossiele brandstoffen niet meer nodig zijn. Hij vraagt of dit in de visie wordt meegenomen.

Spreker constateert dat het gaat om een enorm moreel vraagstuk, dat over verschillende generaties heen gaat. Kijkend naar deze visie, merkt hij op dat het erom gaat CO₂ in de grond te stoppen. Gehoopt wordt dat dit er nooit meer uitkomt, omdat anders onze kinderen of generaties daarna te maken krijgen met gevaarlijke klimaatveranderingen. Het beste is het als überhaupt geen CO₂ wordt geproduceerd. Greenpeace is geen voorstander van CCS omdat dit een end-of-pipe-oplossing is. Spreker vraagt of in de visie ook wordt ingegaan op de vraag hoe CO₂-uitstoot van de industrie (staalindustrie, cementindustrie of chemische industrie) zoveel mogelijk kan worden gereduceerd. Hij wijst erop dat er veel fantastisch onderzoek is naar hoe de CO₂-uitstoot drastisch naar beneden kan worden gebracht zonder toepassing van CCS.

De heer *Van Slobbe* zegt dat aan Ecofys is gevraagd naar de verschillende scenario's te kijken, waarbij naar spreker meent ook is gekeken naar het Greenpeace scenario. In de elektriciteitssector zou heel snel naar volledig duurzaam kunnen worden gegaan. De kosten hiervan zijn echter veel hoger dan andere scenario's.

Spreker betwijfelt ten eerste of men er bij de industrie nog komt zonder CCS. Er kan geen staal worden gemaakt door een windmolen te plaatsen. Ook kan geen cement worden gemaakt door een windmolen te plaatsen. Er zijn hier besparingsmogelijkheden die ook voor een deel een bijdrage kunnen leveren maar volgens spreker blijkt uit de scenario's dat dit onvoldoende is.

In de visie is geen studie gemaakt van wat de besparingsmogelijkheden zijn in de industrie. Dit was geen onderdeel van de opdracht. Spreker denkt dat dit eerder een onderdeel is van het Energierapport dat de samenhang tussen de verschillende opties moet bekijken.

Spreker denkt dat CO₂ op een veilige manier onder de grond kan worden gestopt. Hij gaat ervan uit dat dit nooit zal worden gedaan als dit niet veilig kan. Een van de redenen voor een grootschalig project is om te laten zien dat het kan. Spreker wijst op de ervaringen met het opslaan van CO₂ in Noorwegen en Algerije en merkt op dat gebleken is dat dit blijft zitten, en er geen gevaar is. Maar hij constateert dat als dit wordt gedaan het uitgebreid zal moeten worden gemonitord. Spreker denkt dat dit soort vragen eigenlijk zou moeten worden voorgelegd aan TNO.

De heer *Brandligt* merkt op dat het bij Groningen gaat om draagvlak voor gas uit de bodem. Hier gaat het om gas in de bodem. Hij vraagt in hoeverre draagvlak issues onderdeel uitmaken van de visie.

De heer *Van Slobbe* zegt dat met Barendrecht en Noord-Nederland waar ook plannen zijn geweest voor het opslaan van CO₂ op land is gemerkt dat dit heel veel reacties oproept. Minister Verhagen heeft op een gegeven moment besloten dat er vooralsnog

geen sprake is van opslag op land. Er zijn twee grote projecten geweest, en nu nog een, waar sprake is van opslag op zee. Dit heeft geen enkele publieke reactie opgeroepen. Blijkbaar is dit geen issue.

In de visie wordt gesteld dat zou moeten worden vastgehouden aan het beleid om vooralsnog alleen opslag op zee te doen. Spreker ziet op dit moment ook geen projecten komen waarbij opslag op land wordt gevraagd. Er is dan nu ook geen reden voor het opstarten van een discussie over opslag op land. Op een gegeven moment zal dit echter wel nodig zijn. Voorstelbaar is dat als bij Groningen, de Eemshaven, wordt afgevangen dit op land te doen. Op dit moment speelt dit niet, maar tegen die tijd zou spreker willen aanbevelen hierover een goede discussie te starten en erover na te denken of dit wel of niet kan.

In antwoord op een vraag van de voorzitter over het project in Rotterdam merkt spreker op dat dit bij de EON-centrale is. Hier wordt CO₂ opgeslagen op zee. Er zijn voorlichtings- c.q. inspraakavonden geweest maar op geen enkele manier is gebleken dat mensen zich hierover ongerust maken. Wel is er een financieel probleem maar dit staat los van maatschappelijk draagvlak. Op dit moment wordt in samenspraak met de Europese Commissie gezocht naar een oplossing. Verschillende andere Europese landen zijn bereid om aan dit project deel te nemen. Zonder te veel in details te willen treden zegt spreker dat het de bedoeling is dat hierover binnen enkele maanden opnieuw een bijeenkomst in Brussel plaatsvindt waar knopen kunnen worden doorgehakt. (Het glas is 51% vol).

De heer *Bokhoven* begrijpt dat gesteld wordt dat een goed werkend ETS-systeem de belangrijkste route zou zijn om de prijsvergelijking meer in beeld te brengen. De vraag is als dit niet gaat werken met welke andere mechanismen zou moeten worden gewerkt.

Volgens de heer *Van Slobbe* werkt het ETS-systeem prima maar is de prijs niet goed. Dit ligt volgens sprekers persoonlijke mening aan de hoeveelheid rechten die in de markt zijn. In de visie is niet gesteld dat dit soort aanvullende instrumenten nu moet worden gebruikt. Er zijn echter rapporten over als men iets zou willen doen waaraan dan zou kunnen worden gedacht. Gedacht zou kunnen worden aan performance standards voor centrales die aan bepaalde CO₂-eisen moeten voldoen. Gedacht zou ook kunnen worden aan wat de Britten doen, dat sprake is van een bepaalde bijdrage als CO₂ onder de grond wordt gestopt, of aan een SDE+-achtig iets. Spreker benadrukt dat hieraan op dit moment niet wordt gedacht.

Als blijkt dat de ETS-prijs, de CO₂-prijs, onvoldoende omhoog gaat, of dat het veel te lang gaat duren, komt er een moment dat binnen Europa een discussie zou moeten worden aangegaan over de vraag of een aanvullend instrument kan worden gevonden.

De heer *Bokhoven* vindt dit een gevaarlijke redenering. Wanneer alles op CO₂-basis wordt uitgerekend wordt het een wat lastige discussie.

De heer *Van Slobbe* benadrukt geen voorstander van verschuiven te zijn. Als een rangorde wordt gemaakt, moet worden begonnen met energiebesparing en duurzaam. Daarmee komt men er echter niet en ook is een stukje CCS nodig. Het maken van deze afweging zat niet in de opdracht. Spreker constateert dat iets moest worden gezegd over CCS. Hij verwijst naar het Energierapport waar dit soort discussies moeten worden gevoerd.

Terugkomend op de gegeven voorbeelden merkt spreker op dat behalve aan subsidie ook kan worden gedacht aan verplichtingen. De Europese Commissie heeft anderhalf jaar geleden een rapport uitgebracht over mogelijke instrumenten die denkbaar zouden kunnen zijn om CCS een duw te geven. Ook deze zijn daarin vermeld.

De *voorzitter* concludeert dat er verder geen vragen en opmerkingen zijn. Spreker dankt de heer *Van Slobbe* voor deze presentatie en de gegeven informatie.

4. Rondvraag en sluiting.

Er wordt geen gebruik gemaakt van de rondvraag.
De *voorzitter* sluit om 15.50 uur de vergadering.

<DEZ/RR/20 februari 2015>